

‘DIT IS
DE ECHTE
RUBICON’

‘NEE, DIT IS
DE ECHTE’

‘NEE, DÍT’

Met drie zijn ze, de Italiaanse rivieren die claimen de historische Rubicon te zijn. Een symbolische strijd die aan de Adriatische kust al sinds de renaissance aan de gang is. ‘Het is een stuk cultureel erfgoed dat ons is ontnomen.’

Teun De Voegt, foto's Dieter Telemans

De eeuwenoude vraag waar *Caesars Rubicon* zich bevindt, is eindelijk opgelost. Vandaag kan de reiziger onderweg in Romagna de naam “Rubicon” zien staan bij wat op zijn kaart nog steeds de *Fiumicino* heet.

THE TIMES, DINSDAG 2 AUGUSTUS 1932

Bij San Mauro al Mare moet het toeristische seizoen nog beginnen. Het raster van witte paaltjes op het strand doet veeleer denken aan het graf van de onbekende soldaat dan aan de houders van parasols waaronder duizenden mensen over enkele weken zullen liggen braden. Hier is de Rubicon het breedst en mondt hij uit in de Adriatische Zee. In het midden van de Ponte Giulio Cesare staat op de reling een bronzen buste van Julius Caesar met de woorden *Il dado è tratto* – Italiaans voor de teerling is geworpen. Zijn prominente neus is helemaal opgeblonken. ‘Het brengt geluk’, zegt een van de dametjes die in het voorbijgaan even over zijn neus wrijft.

Dat de inwoners van Emilia-Romagna hun geschiedenis kennen, wordt al snel duidelijk als we de rivier stroomopwaarts volgen tot in het kleine, gezellige Savignano sul Rubicone. Op weg naar het centrum komen we voorbij een garage. Ze is tot de nok ge-

vuld met oude spullen, in het midden tussen de rommel staat een enorme piepschui- men dobbelsteen. ‘Die is van een parade van vroeger’, zegt een van de mannen die voor de garagepoort zitten te babbelen. ‘Kennen jullie het verhaal van Giulio Cesare en *il Rubicone*?’

Als we vertellen dat het de reden van ons bezoek is, antwoordt hij in gebroken Frans: ‘Dan moeten jullie zeker het verhaal van markies Giuseppe di Bagno horen.’ Begin jaren 30 nodigde de markies, op dat moment Italiaans senator, zijn vriend en dictator Benito Mussolini uit voor een etentje in zijn prachtige landhuis aan de rand van Savignano. Na de koffie wandelden ze naar het centrum. Mussolini zette zich op de rand van de brug en keek naar de Fiumicino. ‘En waarom zou deze rivier niet gewoon *il Rubicone* zijn?’, zei hij verzuchtend tegen de markies. Zo gezegd, zo gedaan: in 1933 sloot *Il Duce* bij decreet dat de Fiumicino voortaan de Rubicon zou heten, Savignano nel Romagna werd Savignano sul Rubicone.

Mussolini droomde luidop van een Nieuw Romeins Rijk; een herstel van het Mare Nostrum met zichzelf als dictator aan het hoofd. Het aanduiden van de echte Rubicon sloot naadloos aan bij zijn fascistische propaganda. Dat zijn beslissing om de Fiumicino een andere naam te geven, historisch misschien niet helemaal correct was, kon hem wellicht worst wezen. Kritiek op

zijn beslissing werd hoe dan ook niet getuld. Dat moest Iuli, een schoenmaker uit Cesena, ondervinden toen hij *Il Duce*'s beslissing openlijk in twijfel trok. Hij werd opgepakt en moest als straf grote hoeveelheden castorolie drinken – een geliefde foltertechniek in fascistisch Italië om politieke tegenstanders uit te putten; in grote hoeveelheden heeft castorolie een sterke laxerende werking.

KOPIE

In de lokale bibliotheek van Savignano wachten Tiziana Rondini en Alessandra Broccoli, de twee enige gidsen van het stadje, ons op. ‘Mussolini koos niet zomaar voor onze rivier’, nuanceert Broccoli meteen. ‘Hij baseerde zich op het onderzoek van de archeoloog Pietro Borghesi. Latere studies hebben hem gelijk gegeven.’ Broccoli doelt op de ontdekking van een middeleeuwse kaart van het Romeinse Rijk. ‘Met die kaart kunnen historici op basis van mijlpalen aantonen dat hier wel degelijk de echte Rubicon stroomt.’

Buiten steken auto's intussen één voor één de Rubicon over. Wanneer je het centrum van Savignano binnenrijdt over de Romeinse brug, passeer je de bordjes met ‘Roma’ en daaronder ‘Gallia’, doorgehaald met rood. De rivier is maar enkele meters breed en de oevers zijn bedekt met een grijze laag slib. Door intensieve landbouw en industrie

De inwoners van Savignano sul Rubicone kennen hun geschiedenis.

In 1933 legde Mussolini bij decreet vast dat de Fiumicino voortaan de Rubicon zou heten – het sloot naadloos aan bij zijn fascistische propaganda

Halfweg de 18de eeuw plaatste Giunavanda Giovani, op dat moment pastoor in San Vito, vlak bij Rimini, naast de Uso een steen met daarop: ‘Dit is de echte Rubicon’

Paolo Turrone en zijn Associazione poseren bij hún Caesar, aan de oever van hún Rubicon. ‘Rubicon betekent “rode rivier”. Alleen de Piscatello heeft een rode kleur.’

is het riviertje een van de meest vervuilde van de regio geworden.

De inwoners van Savignano zijn alvast niet rouwig om de naamsverandering: Bar Rubicone, Rubicone Fashion, Rubicone Outlet ... overall is de rivier in het straatbeeld opgenomen. Vooral buitenlandse toeristen komen graag even vanuit Rimini naar de Rubicon kijken. ‘We organiseren jaarlijks evenementen om het oversteken van de Rubicon te herdenken’, zegt Broccoli. ‘We hebben een Romeins festival, een 13de legioen en elke 10de januari houden we een grote optocht in de regio (in 49 voor Christus stak Caesar op 10 januari te paard het ondiepe water van de Rubicon over, gevolgd door zijn 13de legioen, red.)’

Naast de brug staat Caesar op zijn sokkel. ‘Het is een kopie van het beeld uit Rome’, vertelt Rondini. ‘Het enige verschil is dat hier niet de letters SPQR gebeiteld staan – *Senatus Populusque Romanus* (de Senaat het volk van Rome) – maar SPQS, wat staat voor *Senatus Populusque Savignano*.’ Dichterlijke vrijheid. De gemeente kreeg geen toestemming van het Archeologisch Instituut van Ravenna om het beeld te plaatsen, maar in 2003 heeft ze het op eigen houtje toch naast de Rubicon neergepoot. ‘Voorlopig staat ons beeld er nog en horen we niets meer van het Instituut.’

Waar de historische Rubicon exact lag, is

al enkele eeuwen voer voor discussie. In de 12de en 13de eeuw was het in de eerste plaats een territoriale kwestie, om de oude grens tussen Rimini en Cesena te bepalen, vanaf de 15de eeuw werd het steeds meer een cultuur-historische symboolkwestie.

PLASJE

Halfweg de 18de eeuw barstte de strijd helemaal los. Giunavanda Giovani was op dat moment pastoor in San Vito, vlak bij Rimini. Naast de rivier de Uso plaatste hij een steen met daarop ‘Dit is de echte Rubicon’. Als het aan Cristina Ravara Montebelli lag, zou die steen er vandaag nog steeds staan.

Aan de rand van het dorp, vlak bij het kleine kerkje dat al sinds 900 na Christus langs de oude Romeinse Via Aemilia staat, neemt de archeologe ons mee naar de ruïnes van wat ooit een enorme Romeinse brug was. ‘Je ziet nu nog maar een van de bogen, maar het moeten er minstens vijf geweest zijn’, legt ze uit. Als een afgebrotte rots staat het bouwwerk eenzaam in de wei. Het gras en de wilde bloemen groeien kniehoog, maar nergens is water te bespeuren. ‘Dit is het enige wat nog overblijft van de oorspronkelijke Rubicon.’ Montebelli wijst naar het kleine plasje naast de ruïne.

Een paar honderd meter verder stroomt de Uso onder de A14 door, verder naar de Adriatische Zee. ‘Na de moord op Julius

Caesar werd zijn adoptiezoon Augustus de nieuwe Romeinse keizer’, gaat Montebelli verder. ‘Hij gaf in het hele rijk opdrachten voor enorme bouwwerken. Aquaducten, heerwegen, tempels, maar ook bruggen.’

De bekendste brug uit die periode is de Ponte d’Augusto in Rimini. De ruïne van de brug hier bij San Vito is daar een kopie van. ‘Opmerkelijk is dat de oude Via Aemilia niet de kortste route neemt. Om vanuit Rimini hier over de brug verder naar het noorden te gaan, moest ze een omweg maken. Waarom die omleiding? Keizer Augustus liet de brug bouwen ter nagedachtenis van zijn adoptievader.’ En waar beter dan over de symbolische Rubicon? Toch?

Als we afscheid nemen, wil Montebelli ons naast het kerkje nog even een marmeren blok tonen. ‘Hier komt binnenkort hopelijk een standbeeld van Caesar’, zegt ze. ‘Dat zou fantastisch zijn.’

AFGEBROKKELDE CAESAR

‘Haar theorie is helemaal verkeerd!’, zegt Paolo Turrone, leerkracht en journalist bij de lokale krant. ‘Vergeet niet dat door de Rubicon over te steken Caesar het Decretum Rubiconis overtrad, een misdaad waarop de doodstraf stond (hij brak de imperiumwetgeving – een generaal die onrechtmatig troepen aanvoerde, werd een vijand van de staat, red.).’ Waarom zou Augustus een brug

Links de Uso, rechts de Fiumicino.

laten bouwen ter nagedachtenis van die misdaad?’ Als voorzitter van de Associazione Culturale Pro Rubicone weet Turrone ongetwijfeld waarover hij het heeft. De organisatie is al dertig jaar in de weer om haar rivier, de Pisciatello, als de echte Rubicon aan te duiden.

We hebben met Turrone en zijn collega’s afgesproken op een terrasje vlak bij Calisese, net buiten Cesena. Zelfs de lokale pers is aanwezig, om verslag uit te brengen van ons bezoek. ‘Een andere, oudere naam voor de Pisciatello is de Urgan. Duidelijk een verbastering van het nog oudere Rubicon’, zegt Turrone. En hij heeft nog een lijstje argumenten klaar. Op tafel ligt een grote print van een middeleeuwse kaart van het gebied. ‘Dit is de eerste kaart van de regio waarop de Rubicon vermeld staat.’ Zijn vinger loopt langs het blauwe lijntje. ‘Voorbij Macena veranderde de naam in de Pisciatello. Dat wijst erop dat er hier iets belangrijks is gebeurd.’ Overigens betekent Rubicon ‘rode rivier’. Alleen de Pisciatello heeft een rode kleur.

Als we met z’n allen in Turrone’s autootje kruipen om naar de rivier te rijden, begint het hard te regenen. We passeren langs grote infoborden die de Pro Rubicon-vereniging heeft laten maken om de historische feiten nog eens duidelijk op te lijsten. Hier hebben zij het voor het zeggen. Naast het kerkje San Martino in Rubicone bevindt zich hun hoofdkwartier. Beneden de heuvel stroomt de Pisciatello. Als er iets is dat de rivieren gemeenschappelijk hebben, dan

wel dat ze alle drie nietszeggende stroompjes zijn waar je ongemerkt aan voorbijgaat op stap door het glooiende Emilia-Romagna.

Tussen de fruitbomen staat een wat ongelukkige uitvoering van Julius Caesar. Niet van brons deze keer, maar van plaaster. Hier en daar zijn stukjes van de verf afgebrokkeld en komt de witte onderlaag bloot te liggen. Het blijft stevig regenen, maar even trots poseren Turrone en zijn Associazione bij hún Caesar, aan de oever van hún Rubicon. ‘Hier hebben de mensen altijd de Rubicon gekend. De rivier is deel van hun bestaan’, vertelt hij. Hun huizen zijn met stenen uit de Rubicon gebouwd, hun water kwam uit de rivier, in de Rubicon gingen mensen vissen en zwemmen. ‘Het is een stuk cultureel erfgoed dat ons is ontnomen.’

SCHIJNPROCES

In 2013 organiseerde de culturele vereniging Sammauroindustria in San Mauro Pascoli een schijnproces, om uit te vechten welke van de rivieren de ware Rubicon is. Het idee is niet nieuw, al in de 17de en 18de eeuw hielden geleerden dit soort processen. Iedere rivier kreeg een ambassadeur toegewezen die een pleidooi hield voor zijn Rubicon. Aan het einde konden de toeschouwers hun stem uitbrengen. Montebelli was woordvoerder van de Uso, Turrone streed voor de Pisciatello. De uiteindelijke stemming was duidelijk.

‘Wij hebben gewonnen’, zegt Turrone trots. Het schijnproces vond vooral plaats

Als ze één ding gemeen hebben, dan wel dat ze alle drie nietszeggende stroompjes zijn waar je zo aan voorbijgaat op stap door Emilia-Romagna

om de culturele geschiedenis levendig te houden, maar toch liep de spanning op. ‘De burgemeester van Savignano kon helemaal niet lachen met de uitkomst. Ze hebben me zelfs aangeraden om me er een tijdje niet te tonen’, lacht Turrone, een beetje groen, niet helemaal zeker of het een grap was.

De oude mannen in Savignano sul Rubicone zitten nog steeds voor hun garage. Of zij de uitdrukking ‘de Rubicon overtrekken’ kennen? ‘Ja hoor,’ zegt een van de mannen, ‘ik weet dat politici in de rest van de wereld de uitspraak al eens gebruiken wanneer er een belangrijke beslissing genomen is, maar niet in Italië.’ Dat ze juist hier die uitdrukking niet gebruiken, is toch vreemd? ‘Ach ja, zo vreemd is dat nu ook weer niet’, zegt hij. ‘Italiaanse politici durven gewoon geen beslissingen te nemen.’